

Om Philip Shorts Mao-biografi

”Philip Shorts *Mao* är en välskriven, fängslande och lättläst biografi över den lysande militära strateg som förmodligen var ansvarig för fler dödsfall än någon annan under detta århundrade [dvs 1900-talet]. Det är ett formidabelt forskningsarbete, som bär sitt vetande så lätt att du knappast märker av det.”

Terry Eagleton i *The Guardian*, ”Books of the Year” (29 november 1999). Eagleton är författare till ett stort antal böcker, främst om kultur- och litteraturteori från en marxistisk utgångspunkt¹.

På marxistarkivet har det nyligen publicerats ett längre utdrag ur Philip Shorts Mao-biografi – *Mao – A Life*, se [Mao och kulturrevolutionen](#). Mao-biografen har fått mycket positiva omdömen. Vi återger nedan (i svensk översättning) två recensioner hämtade från de brittiska dagstidningarna *The Guardian* och *The Independent*.

Den första är från *The Guardian*. Recensenten, ekonomiprofessorn Nigel Harris, har själv skrivit böcker om Kina (bl a *The Mandate of Heaven: Marx and Mao in modern China*, 1978). I sin recension tar han även upp Jonathan Spences Mao-biografi, som är betydligt kortare än Shorts, men också läsvärd.

Den andra recensionen är från *The Independent*. Författare är historikern Justin Wintle, som skrivit flera böcker om Ostasien, bl a om Vietnam och Kina.

Nigel Harris: Mao – det stora mysteriet

Ur *The Guardian* 26 november 1999

Mao: A Life, Philip Short, Hodder and Stoughton

Mao, Jonathan Spence, Weidenfeld

1960-talet var märkvärdigt. Frigörelsen var överallt – kvinnor, svarta, sex, studenter, yttrandefrihet, Vietnam, Afrika, Irland. Det var som om man kastade av sig krigets grymma ordning, som dittills behärskat 1900-talet, på samma sätt som man plötsligt gjorde med bh-ar. Ett av de dominerande namnen i denna revolutionens gryning var Ordförande Mao och hans Stora proletära kulturrevolution. Hälften av världens intellektuella var förälskade i den store rorsmannen. Här hade man en härskare, som klev ut ur sitt palats för att leda en revolution mot sin egen regim, mot byråkrati, korrruption, auktoriteter och rikedomar, en sorts kristet helgon, som böjde sig ner för att upphöja de små och fattiga, en marxistisk diktator som visade sig vara anarkist.

I dag är det svårt att förklara hur sådana fantasier kunde uppstå. Hade de devota känt till ens en tiondel av sanningen, de hundratusentals som blev dödade, stympade, kastade i fängelse, förvisade eller drivna till självmord, för att inte tala om de 20 miljoner döda som följde på Maos kampanj med det Stora språnget framåt, skulle helgonbilden ramlat samman. De Röda khmerernas insatser bleknar vid sidan av det antal som krävdes för att hålla kvar Mao och hans kamrater vid makten. Kommunistledarna var givetvis inte värre, och i vissa avseenden bättre, än sina motståndare inom Guomindang, eller japanerna, för att inte tala om stalinisterna och nazisterna i Europa. Det var en tid av outsäglig fasa. Men på 1960-talet fanns ingen som var frestad att framställa Hitler som något helgon.

Under sin levnad försökte Mao omsorgsfullt forma historieskrivningen för att förhöja den egna ofelbarheten, och det lyckades han tämligen bra med. Efter hans död 1976 och med den friare atmosfären i Kina har ofantliga mängder fakta kommit fram om honom. Den verkliga Mao var både större och mycket mindre än helgonbilden. Det verkligt originella hos honom

¹ På svenska finns bl a [Marxism och litteratur](#) (1978) och *Varför Marx hade rätt* (2011)

kunde aldrig ges något utrymme, eftersom hans offentliga uttalanden var draperade i stalinismens dunkla ideologi. Han var tvungen att utge sig för att vara teoretiker för att kunna spika fast sig själv i den stora traditionen, marxismen-leninismen-Mao Zedongs tänkande. Hans teoretiska arbeten är allmänt sett svaga och det kunde knappast vara annorlunda med tanke på vad som krävdes dagligen för att överleva politiskt och den intellektuella fattigdom omständigheterna innebar under vägen till makten och de bördor statsmakten sedan adderade. Hans genialitet låg att kunna utforma en väg till makten, trots utländsk invasion och världskrig, och att detta skedde utan något bistånd från marxismen, förutom som verbala dekorationer.

Två saker sticker ut i dessa båda utmärkta skildringar av Maos liv. Den ena är hur en enskild person kunde bygga upp en sådan monolitisk ställning av ofelbarhet (och Mao gjorde många misstag, precis som alla som ger sig i kast med ett så stort företag). Gruppen av ledare runt honom var egentligen av samma kaliber, även de hade lett miljontals människor under en revolution. Ändå gick det vanligtvis inte an för någon av dem att opponera sig mot honom, ens i de mest triviala detaljer och inte ens när han hade uppenbart fel.

Mitt under den sannolikt största svältkatastrofen någonsin (och som till stora delar orsakades av den politik Mao hade tvingat igenom under Stora språnget framåt), när bönderna, för att helt enkelt kunna överleva, gick tillbaka till familjejordbruken (och lämnade folkkommunerna) och resten av ledningen accepterade kursförändringen, var det Mao som på egen hand slet tillbaka dem till den politik som orsakat hungersnöden. Endast marskalk Peng kom med några invändningar och han blev därpå omedelbart politiskt död – hudflängd som konrevolutionär konspiratör. Men den verkliga konspirationen var av annat slag – att till varje pris i Kina skydda Ordförandens ofelbarhet.

Det som hände visar något annat. Trots en läpparnas bekännelse till Marx hade Mao över huvud taget ingen känsla för det som var nödvändigt, ekonomiskt eller i andra former: med en politisk viljeansträngning kunde man besegra allt (Hitler och Mussolini hade samma uppfattning). Hungersnöden var hans monument över denna katastrofala uppfattning. Ekonomin gick inte att behandla så lättsinnigt.

Problemet med jasägarna, frånvaron av seriös kritisk värdering av Ordförandens beslut, har att göra med hans dunkla drivkrafter, lika mycket i fallet med hungersnöden ("hellre röd än död") som under kulturrevolutionen. Han tycktes besjälad – om än inte konsekvent – av en fantasi om Kinas framtid, en fantasi inte mindre grym och irrationell än den som fick Hitler att 1945 driva Tyskland mot undergången, eftersom tyskarna inte visat sig värdiga hans visioner.

Ändå var Maos vision aldrig tydlig. Den verkade via en uppsättning av groteskt förenklade och abstrakta moraliska aforismer, och var aldrig klart åtskild från målet med absolut lojalitet gentemot hans person (det kunde inte handla om lojalitet mot hans idéer, eftersom de ändrades så ofta – och ve den som dristade sig till att hålla fast vid den gamla idén när Ordföranden hade ändrat sig). Ofta verkade det som om han inte visste vart han var på väg, han tycktes treva sig fram från en händelse till nästa. Ville han verkligen slå sönder hela parti-ledningen under kulturrevolutionen? De flesta av dem hade aldrig vågat ta mod till sig och opponera sig mot något han beslutat, precis som när offren för Stalins utrensningar på 1930-talet lät sig utplånas utan minsta protest.

I biografier måste huvudpersonen stå i centrum. Men genom vad vi vet är det svårt att överdriva Maos roll. Han tycks alltid ha monopoliserat de ögonblick då tågets färdriktning skulle förändras. De flesta kinesiska redogörelserna för hans liv är förstas panegyriker och befäster bara felsynen. Det kommer att dröja länge innan hans roll kan ses i ett mycket större sammanhang och där han görs till människa i stället för en gud.

Philip Shorts bok är, trots sin längd, mycket lättläst och fantastiskt rik på bakgrundsmaterial och ögonvittnesskildringar. Forskarna kommer att ifrågasätta en del av hans tolkningar, nya fakta kommer att kasta nytt ljus över en del av dem, och det finns några små misstag. Men med denna enorma målarduk är detta oundvikligt. Men han berättar historien på ett lysande sätt.

Han tar emellertid inte upp många begreppsmässiga frågor, eller löser mysteriet med vad som drev Mao och hans kamrater, men vi får till sist en verklig känsla för människan, med alla sina skavanker, som varken gud eller djävul. Vi får också kunskaper om hans kärleksliv, hans läsvanor och reaktioner, hans vardagsliv, och till slut förfallet då ålderdomens gnälliga retlighet blir en samhällelig katastrof och en personlig katastrof för dem som råkade ut för hans raseri. Jonathan Spence har i sin bok täckt samma terräng på ett säkert och auktoritativt sätt. Det finns skillnader i betoning och tolkningar, och en tredjedel så kort som Shorts volym blir den med nödvändighet heller inte lika rik. Men för den som inte hinner eller har den entusiasm som Shorts bok kräver är det ett utmärkt alternativ.

Mysteriet kvarstår. Hur kom det sig att en person kunde skapa och utöva en så skräckinjagande makt? Det skulle leda till hans fördärv: genom att skapa sin egen ofelbarhet uppförstorades hans misstag till grotesk nivå och han höll kvar vid dem långt efter det att ledare av annan kaliber, och med rådgivare benägna att tala ut, skulle ha ändrat kurs. Och där fanns inget, flower-power-folket på Berkeleyuniversitet i all ära, som hade det minsta med förgörelse att göra.

Justin Wintle: Ordförande Maos blodiga tankar

The Independent, 19 november 1999

Mao: A Life, Philip Short

Vad skulle Niccola Macchiavelli, om han vore i livet idag, säga om Mao Zedong? Å ena sidan skulle tidernas skarpaste politiske analytiker bli till sig av beundran över Maos operationella begåvning. Å andra sidan skulle den gode medborgaren i Florens med all säkerhet bli förfärad över det pris i människoliv, som låg till grund för Maos prestationer, och det medborgerliga förfallet under hans regim.

En demon och en furste? I sin imponerande och betydelsefulla biografi verkar Philip Short lika osäker på hur han ska bedöma Mao. Han målar upp bilden av en blodbesudlad visionär vars motsägelsefulla lojaliteter reducerades alltmer tills det enda som betydde något bara var en närmast mystisk syn på vad Kina skulle bli, och den egna allt överskuggande makten.

Bakom sig lämnade Mao mellan 20 och 40 miljoner döda. Samtidigt räddade han också Kina från ett nationellt sammanbrott, som kunde ha krävt ännu fler offer. Det var mot denna bakgrund av blodigt sönderfall, som åstadkommits av generationer av missbedömningar från styrande håll, västlig rovlystnad, krigsherrarnas härjningar och japanska erövringar, som Mao smidde samman en nationalstat. Oavsett hur mycket Mao baserade sin kommunistiska ideologi på patentlösningar i form av en bestämd anti-imperialism följde han ändå bara ett djupt mönster av Kinas historia. Sedan Zhoudynastin störtade Shangdynastin på 1100-talet före vår tideräknings början hängde varje efterföljande dynasti på styrkan, begåvningen och flexibiliteten hos en ny stark man.

Inom den kommunistiska dynasti, som härskat sedan 1949 kan vi urskilja samma process. I Deng Xiaoping hade kommunistpartiet och Kina turen att få en ledare stark nog att mildra föregångarens excesser och än en gång låta det kinesiska folket få utlopp för sitt företagar-sinne. Även med Jiang Zemin ligger makten i Kina i säkra händer. Men Mao var den store, egentlige upphovsmannen till allt.

Mao: A Life skänker oss med beundransvärd klarhet en krönika över hur den senaste av Kinas olika styrande dynastier föddes. Eftersom kommunismens öden och Maos öden från 1936 och fram till hans bortgång 1976 var en och samma sak, svarar Short för en sammanhängande politisk överblick. Med hjälp av sitt tidigare uppdrag som Pekingkorrespondent för BBC, och med tillgång till helt nya fakta, banar Short sig väg genom de bysantinska palatsintriger, som utgör bakgrunden till experiment som kampanjen med de Hundra blommorna och det Stora språnget framåt.

Hela tiden avslöjas Mao som fulländad i att handskas med marionetter, fingerfärdig nog att skjuta över skulden på andra när något gått snett. Hela tiden använde sig Mao först av politiken för att kontrollera och därefter oskadliggöra förhoppningsfulla tronpretendenter. Han var som allra farligast när han stod trängd mot repen.

Även om Short undviker den irriterande frågan om den reella omfattningen av Maos partiella reträtt i början av 1960-talet visar han mer övertygande än någon tidigare författare hur Mao därefter satsade på att kringgå politbyrån genom att kring sig samla en alternativ maktbas baserad på säkerhetsapparaten, armén och medierna. Vid 73 års ålder, med sin statsmannakonst utmejslad, inledde Mao vad som skulle bli hans sista stora katastrof: kulturrevolutionen.

Short har lika mycket att komma med beträffande Maos väg mot makten. Vi får veta att den far han avskydde så grundligt var exakt den sortens välbärgade bönder som drabbades så hårt av kollektiviseringen; att anarkismen föregick marxismen i Maos ideologiska utveckling; och att han under sina första tolv år som kommunist degraderades sex gånger.

Vi får också veta hur det gick till, när den Långa marschen kommit halvvägs, när Mao genomdrev sin vilja över en bräcklig sak. Däremot skyndar Short förbi Maos bidrag till militär taktik och likaså Kinas växande roll i världspolitiken. Kinas båda mest problemfyllda provinser, Tibet och Xinjiang, får heller ingen närmare behandling och det gäller också Maos närmande till Washington 1971.

”En slutgiltig dom över Maos plats i sitt lands historia ligger fortfarande långt borta”, skriver Short. Tvärtom, den platsen är helt givet garanterad. Berättigade tvivel kan däremot anföras beträffande hans större och historiskt moraliska ställning. Men samma gäller ju både Alexander den Store och Napoleon. Och det är ju genom att ha knuffat in Kina på samma omvälvande globala arena som det blir möjligt med just sådana jämförelser.

Översättning: *Björn Erik Rosin*